

فعل از نظر زمان ، صیغه و تعداد حروف تشکیل دهنده

(تألیفی)

۱- میز نوع الافعال التالية: «كنتَ أظنُّ أنْ أبيعُ ما بقيَ ذكْرَ له».

- (۱) ماضی - مضارع - ماضی نقلی
(۲) ماضی بعید - ماضی نقلی - ماضی
(۳) مضارع - ماضی بعید - ماضی نقلی
(۴) ماضی استمراری - ماضی نقلی - ماضی

جیبی آموزش!

مبحث فعل از نظر زمان به طور کامل و با تمام جزئیات در بخش ترجمه شرح داده شده است اما به دلیل اهمیت موضوع یک بار هم در این جا مورد بررسی قرار می گیرد.

فعل از نظر زمان به سه دسته عمده تقسیم می شود:

۱- ماضی ساده: که به انجام کار در گذشته دلالت می کند.

مثلاً: «ذهب - ذهبوا ...»

نکته: حرکت حرف آخر ماضی در صورتیکه بدون ضمائر متصل مرفوع باشد همیشه فتحه «َ» خواهد بود.

تذکر: جدول صرف یک نمونه فعل ماضی طی هر چهارده صیغه در جداول پایانی همین کتاب آورده شده است. حتماً به صرف فعل ماضی و مضارع تسلط پیدا کنید.

نکته: فعل ماضی توسط حرف «ما» منفی می شود «ما ذهب: نرفت - ما كتب: نوشت».

۲- مضارع اخباری: که به انجام کار در زمان حال حاضر دلالت می کند.

مثلاً: «يذهب - يذهبون ...»

نکته ۱: حروف «ي . ت . أ . ن» به نام حروف مضارع مشهورند و همواره در اول تمام فعلهای مضارع وجود دارند.

نکته ۲: حرکت حرف آخر فعل مضارع در حالت عادی و در صورتیکه حرف «ن» آخرش نباشد همیشه ضمه «ُ» خواهد بود.

تذکر: جدول صرف یک نمونه فعل مضارع نیز طی هر چهارده صیغه، در پایان همین کتاب آورده شده است.

نکته ۳: فعل مضارع توسط حرف «لا» و گاهی توسط «ما» منفی می شود.

مثلاً: «لا يكتب: نمی نویسد. لا يقولون: نمی گویند ...».

۳- مستقبل «آینده»: از آوردن حروف «س - سوف» به اول فعل مضارع ساخته می شود «س: برای آینده نزدیک» و «سوف: اصولاً برای آینده دور».

مثلاً: «سيعلم: بزودی خواهد دانست» «سوف يعلم: خواهد دانست» البته هم اکنون در هنگام ترجمه تفاوتی بین این دو قائل نمی شوند.

نکته: فعل مستقبل منفی توسط حرف (لن) + فعل مضارع ساخته می شود: (لن يذهب) نخواهد رفت.

اقسام فعل ماضی عبارتست از:

۱- ماضی استمراری: از ترکیب «کان + فعل مضارع» مفهوم «ماضی استمراری» فهمیده می شود.

مثلاً: «كان يذهب: می رفت»

«كانوا يكتبون: می نوشتند»

«كنت تعلم: می دانستی»

«كنتم تعرفون: می شناختید»

نکته ۱: همان طور که ملاحظه کردید در صورتیکه فعل مضارع صرف شود، فعل کان نیز به همراه آن صرف می شود. صرف فعل کان در جدول های آخر کتاب آمده است.

نکته ۲: اگر بین فعل «کان» و «مضارع» فاصله وجود داشته باشد، کان در ابتدای جمله به صورت «مفرد» آمده و فعل مضارع در وسط جمله با اسم قبل از خودش مطابقت خواهد کرد.

مثلاً: «كان التلاميذ يدرسون في المدرسة»

مفرد مذکر جمع مذکر: مطابقت با اسم قبلی «التلاميذ»

و یا: «كانت التلميذات يدرسن في المدرسة»

مفرد مؤنث جمع مؤنث: مطابقت با اسم قبلی «التلميذات»

۲- ماضی بعید: از ترکیب «کان + قد + ماضی» و یا بدون «قد» یعنی «کان + ماضی» مفهوم ماضی بعید فهمیده می شود.

«كان قد كتب: نوشته بود»

«كانوا قد كتبوا: نوشته بودند»

«كنت قد كتبت: نوشته بودی»

«كان المعلمون قد كتبوا»

مفرد مذکر جمع مذکر: مانند اسم قبلی

«كانت المعلمات قد كتبن»

مفرد مؤنث جمع مؤنث: مانند اسم قبلی

تذکر: همان‌طور که مشاهده شد اگر فعل «کان» با «ماضی» در کنار هم باشند با یکدیگر مطابقت صیغه داشته اما اگر دور از هم باشند «همانند ماضی استمراری»، فعل «کان» اول جمله مفرد آمده و فعل ماضی بعد از آن در وسط جمله با اسم قبل از خودش مطابقت خواهد داشت.

۳- ماضی نقلی: از ترکیب حرف «قد» با فعل «ماضی» مفهوم ماضی نقلی فهمیده می‌شود.

مثلاً: «قد کتب: نوشته است»

«قد کتبوا: نوشته‌اند» «قد کتبت: نوشته‌ای» «قد کتبتم: نوشته‌اید» و ...

گزینه ۴ «کان + فعل مضارع» مفهوم ماضی استمراری را می‌رساند پس «كنتُ أظنُّ» ماضی استمراری است.

«قد نُسِیَ: ترکیب قد + فعل ماضی بوده بنابراین معنای ماضی نقلی را می‌رساند.»

«ما بقی: ترکیب حرف نفی «ما» + فعل ماضی موجب منفی شدن فعل ماضی شده است.»

تمرین ۱: اَکْمَلِ الْفَرَاغَ بِالْإِجَابَةِ الْمُنَاسِبَةِ: «كَانَ الْكُفَّارُ ... مِنْ خِلَالِ الْبَابِ وَ هُمْ ... أَنْ النَّائِمَ هُوَ الرَّسُولُ (ص)». (آزاد تجربی ۸۰)

(۱) تَنْظُرُونَ - تَتَوَهَّمُونَ (۲) يَنْظُرُ - يَتَوَهَّمُونَ (۳) يَنْظُرُونَ - يَتَوَهَّمُونَ (۴) تَنْظُرُ - تَتَوَهَّمُونَ

گزینه ۳

گفتیم که اگر فعل وسط جمله باشد با اسم قبل از خود مطابقت می‌کند بنابراین از آن جایی که «الکفار» جمع و مذکر می‌باشد پس فعل «ينظرون» را قرار می‌دهیم که آن هم «جمع و مذکر» می‌باشد. از طرفی قبل از نقطه چین دوم نیز ضمیر «هُم» آمده که جمع مذکر غائب است پس بعد از آن فعل «يتوهمون» را می‌آوریم که با این ضمیر از هر نظر مطابقت کند.

لازم به یادآوری است که فعل «کان» نیز یک فعل غائب بوده و اول جمله به صورت مفرد به کار رفته است.

گزینه ۱: «تَنْظُرُونَ» فعل جمع مذکر مخاطب بوده و چون نشانه‌ای از مخاطب در جمله یافت نمی‌شود لذا از قراردادن آن خودداری می‌کنیم. همچنین «تَتَوَهَّمُونَ» نیز جمع مذکر مخاطب است و با ضمیر قبل از خود «هم» که جمع مذکر غائب است مطابقت ندارد.

گزینه ۲: «يَنْظُرُ» یک فعل مفرد است و با اسم قبل از خود «الکفار» از نظر تعداد مطابقت ندارد.

گزینه ۴: فعل‌های «تَنْظُرُ» و «تَتَوَهَّمُ» چه به صورت مفرد مؤنث غائب و چه مفرد مذکر مخاطب فرض شوند با اسم‌های قبل از خودشان «یعنی الکفار و ضمیر: هُم» مطابقت ندارند پس این گزینه نیز غلط می‌باشد.

تمرین ۲: گزینۀ مناسب برای «المعلمون ... الدرس» کدام است؟ (آزاد تجربی ۸۳)

(۱) تَشْرَحُونَ (۲) يَشْرَحُ (۳) يَشْرَحُونَ (۴) تَشْرَحُ

گزینه ۳

فعل در وسط جمله با اسم قبل از خودش مطابقت می‌کند. از آن جایی که «المعلمون» جمع مذکر است لذا «يشرحون» متناسب با آن است.

گزینه ۱: «تشرحون» جمع مذکر مخاطب است و چون نشانه‌ای از مخاطب در جمله نیست «مثل ضمایر مخاطب و ...» پس این گزینه غلط می‌باشد.

گزینه ۲: «يشرح» مفرد و مذکر است و با اسم قبل از خود که جمع است مطابقت نمی‌کند.

گزینه ۴: «تشرح» چه به صورت مفرد مؤنث غائب و چه مفرد مذکر مخاطب فرض شود با اسم قبل از خود که «جمع مذکر» می‌باشد مطابقت ندارد.

تمرین ۳: نگارش کدام گزینه صحیح است؟ (آزاد انسانی ۸۳)

(۱) يَنْجَحُ التَّلَامِيذُ (۲) يَنْجَحُونَ التَّلَامِيذُ (۳) التَّلَامِيذُ يَنْجَحُ (۴) التَّلَامِيذُ تَنْجَحُ

گزینه ۱

فعل غائب اصولاً در اول جمله به صورت مفرد به کار می‌رود ولی در وسط جمله با اسم قبل از خود مطابقت می‌کند هرچند فاعلش مثنی یا جمع باشد. پس «ينجح» فعل غائبی است که در اول جمله به صورت مفرد به کار رفته است.

گزینه ۲: علت غلط بودن این گزینه، جمع آمدن فعل غائب «ينجحون» در اول جمله می‌باشد.

گزینه ۳: چون «ينجح» با اسم قبل از خود «التلامیذ» مطابقت نکرده است بنابراین غلط است «باید: ينجحون می‌آمد».

گزینه ۴: همان ایراد گزینه (۳) به این جا نیز وارد است به علاوه اینکه اگر «تنجح» مفرد مؤنث غائب فرض شود از نظر جنس نیز با «التلامیذ» تفاوت داشته و اگر «مفرد مذکر مخاطب» فرض شود چون نشانه‌ای از مخاطب «ضمایر مخاطب و ...» در جمله وجود ندارد اشتباه دیگری خواهد بود.

تمرین ۴: کدام فعل برای عبارت «انتم ... رتکم» مناسب است؟ (آزاد انسانی ۸۲)

(۱) يَعْرِفُ (۲) يَعْرِفُونَ (۳) تَعْرِفُونَ (۴) تَعْرِفُ

گزینه ۳

ضمیر «انتم» جمع مذکر مخاطب است پس فعل بعد از آن نیز باید در همین صیغه باشد «تعرفون». در ضمن ضمیر «کم» نیز نشانه دیگری از صیغه مذکر مخاطب می‌باشد.

تمرین ۵: کدام گزینه فعل «عرفتم» را در معنی «ماضی استمراری» نشان می‌دهد؟ (سراسری هنر ۷۵)

(۱) کانوا يعرفون (۲) کنتم قد عرفتم (۳) کنتم تعرفوا (۴) کنتم تعرفون

گزینه ۴

برای ساخت ماضی استمراری باید از «کان + فعل مضارع» استفاده کنیم. از طرفی فعل «عرفتم» ماضی بوده و جمع مذکر مخاطب است و باید آنرا به مضارع «در همان صیغه» تبدیل کرده و فعل کمکی «کان» را نیز به همان صیغه ببریم یعنی «کنتم تعرفون».

گزینه «۱»: «عرفتم» جمع مذکر مخاطب است در حالیکه «کانوا يعرفون» جمع مذکر غایب می‌باشد.

گزینه «۲»: «کنتم قد عرفتم» ماضی بعید می‌باشد «کان + قد + ماضی» یعنی «عرفتم» به همان صورت باقی مانده و تبدیل به مضارع نشده است.

گزینه «۳»: حرف «ن» در آخر فعل «تعرفوا» بدون هیچ دلیلی حذف شده است.

تمرین ۶: انتخب للفرغ كلمة مناسبة: «... الاروتيون العلم من المسلمين» (آزاد ریاضی ۸۳)

(۱) أخذت (۲) أخذ (۳) أخذوا (۴) أخذن

گزینه ۲

همان‌طور که در جعبه آموزش گفته شده است، فعل غائب در اول جمله اصولاً به صورت «مفرد» می‌آید. از طرفی چون کلمه «الاروتيون» مذکر است لذا این فعل باید به صورت «مفرد مذکر: أخذ» بیاید.

۲- عین الخطأ فی صیغة الافعال التالية: (تألفی)

(۱) تذهبین: للمخاطبة (۲) تعلمن: للمخاطبات (۳) تکتبان: للغائبین (۴) یخرجن: للغائبین

جعبه آموزش!

شماره صیغه فعل‌ها را باید به زبان عربی بدانیم یا فارسی؟

شماره صیغه فعلها را باید به زبان عربی یاد بگیریم چون در آزمون سراسری و حتی اخیراً در آزمونهای آزاد نیز صیغه فعلها را به زبان عربی مطرح می‌کنند و در بسیاری از تستها باید به این موضوع تسلط داشته باشیم «از قبیل تستهای تجزیه و ترکیب و ...»

با مراجعه به جدولهای پایان کتاب و قسمتی که یک نمونه فعل ماضی و یک نمونه فعل مضارع صرف شده است، هر صیغه به زبان عربی معرفی شده است «لغائب، للغائبین، للغائبین، للغائبة و ...» حتماً آنرا حفظ کنید.

گزینه ۴

«یخرجن» فعل جمع مؤنث غائب می‌باشد که به زبان عربی «لغائبات» نامیده می‌شود و «لغائبین» مربوط به صیغه جمع مذکر غائب است و به اشتباه مطرح گردیده است.

سایر گزینه‌ها همگی صحیح می‌باشند.

نکته‌ای درباره گزینه ۳: «تکتبان» می‌تواند «مثنی مؤنث غائب» یعنی للغائبین و نیز «مثنی مذکر مخاطب» یعنی للمخاطبتین باشد. در این گونه موارد به سایر گزینه‌ها مراجعه می‌کنیم. در صورتیکه در یکی از گزینه‌ها غلط را یافتیم، هر یک از حالت‌های داده شده «مثنی مذکر مخاطب یا مثنی مؤنث غائب» را صحیح فرض می‌کنیم.

۳- ما هو الخطأ من مصدر الافعال التالية: (تألفی)

(۱) يتخاسرون: مفاعلة (۲) تعلمین: تفعیل (۳) تستخدمون: إستفعال (۴) تکرمان: إفعال

جعبه آموزش!

فعل ثلاثی مجرد و ثلاثی مزید

فعل از نظر تعداد حروف تشکیل دهنده به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱- **ثلاثی مجرد:** فعلهایی هستند که اولین صیغه ماضی آنها فقط از سه حرف اصلی تشکیل شده است. مثلاً: خرج - ذهب - كتب - عمل - أتى و ...

نکته: همواره به اولین حرف اصلی هر فعلی «فاء الفعل» و به دومین حرف اصلی آن «عین الفعل» و به سومین حرف اصلی آن نیز «لام الفعل» گفته می‌شود.

۲- **ثلاثی مزید:** فعلهایی هستند که اولین صیغه ماضی آنها علاوه بر سه حرف اصلی دارای حرف یا حروف زائدی نیز می‌باشد. جدول صرف فعل‌های ثلاثی مزید به همراه مصادر آنها در زیر آمده است. حتماً باید همه آنها را به سرعت حفظ کنید!

ماضی	مضارع	امر مخاطب	مصدر «باب»
أَفْعَلُ	يُفْعِلُ	أَفْعِلْ	إِفْعَالٌ
فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	فَعَّلْ	تَفْعِيلٌ
فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلْ	مُفَاعَلَةٌ
تَفَعَّلَ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلْ	تَفَعُّلٌ
تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	تَفَاعُلٌ
إِنْفَعَلَ	يُنْفَعِلُ	إِنْفَعِلْ	إِنْفِعَالٌ
إِفْتَعَلَ	يِفْتَعِلُ	إِفْتَعِلْ	إِفْتِعَالٌ
إِسْتَفَعَلَ	يَسْتَفَعِلُ	إِسْتَفَعِلْ	إِسْتِفْعَالٌ

همان گونه که می‌بینید اگر فعلی بر وزنهای ماضی یا مضارع یکی از موارد گفته شده باشد می‌گوئیم متعلق به همان باب «مصدر» است. مثلاً: فعل «أَخْرَجَ» چون بر وزن «أَفْعَلُ» می‌باشد می‌گوئیم ماضی باب «افعال» است. و یا «انفجر» بر وزن «انْفَعَلَ» پس ماضی باب «انفعال» بوده و فعل «يَتَصَدَّقُ» بر وزن «يَتَفَعَّلُ» و مضارع باب «تَفَعَّلَ» و ... می‌باشند.

نکته مهم: موضوعی که بسیار دارای اهمیت می‌باشد این است که اگر فعلهای ثلاثی مزید صرف شده باشند تشخیص مزید بودن آنها و همچنین تشخیص اینکه از چه بابی هستند به طور سریع، مشکل به نظر می‌رسد «حداقل برای اکثر دانش‌آموزان!!». بنابراین یک روش ابداعی را به شما پیشنهاد می‌کنم که سریعاً به جواب برسید:

به فعلهای «تَشَاهِدُونَ - تَتَعَلَّمَانِ - تُخْرِجِينَ و...» توجه کنید. اگر آخر فعل مضارعی حروف زائد بر حروف اصلی فعل وجود داشت «وَنَ - يَنَ - يُنَ - اِنَ و...» آنها را حذف کنید و اگر اول فعل مضارع با «ت» شروع شده بود، خودتان آن را به حرف «ی» تبدیل کنید و حرف آخر مضارع را «و» بدهید. در این صورت به سادگی هر چه تمامتر می‌توانید صیغه «۱» فعل را بدست آورده و مجرد یا مزید بودن و باب آنرا بدست بیاورید.

«تَشَاهِدُونَ» حذف «وَنَ» ← یُشَاهِدُ بر وزن «يُفَاعِلُ» ← مصدر: مفاعلة»
تبدیل «ت» به «ی»

«تَتَعَلَّمَانِ» ← يَتَعَلَّمُ ← مصدر تَفَعَّلُ»

«تُخْرِجِينَ» ← يُخْرِجُ ← مصدر اِفْعَالُ»

و اگر ماضی باشد نیز فقط حروف زائد را از آخرش حذف می‌کنیم و حرف آخرش را فتحه می‌دهیم.

مثلاً: «استخرجوا» حذف واو ← استخرج ← استفعَلَ» باب استفعال»

«انكسرتن» حذف «تن» ← انكسر ← باب انفعال» و ...

گزینه ۱ مطابق با روش گفته شده در جعبه‌ی آموزش، اگر «وَنَ» را از آخر فعل «يَتَخَاسِرُونَ» حذف کنیم «يَتَخَاسِرُ» به دست می‌آید که بر وزن «يَتَفَاعَلُ» بوده و مصدرش «تَفَاعَلَ» خواهد شد که به اشتباه «مفاعلة» بیان شده است.

بررسی گزینه‌های نادرست!

گزینه «۲»: اگر «يَنَ» از آخر فعل حذف شده و حرف «ت» نیز در اولش به «ی» تبدیل شود فعل «يُعَلِّمُ» بر وزن «يُفَعِّلُ» بدست می‌آید که مصدر آن «تَفَعَّلَ» بوده و به درستی بیان شده است. (تُعَلِّمِينَ ← يُعَلِّمُ بر وزن «يُفَعِّلُ» از باب تفعیل است. تبدیل «ت» به «ی»

گزینه «۳»: «تستخدمون» حذف «وَنَ» ← يَسْتَحْدِمُونَ بر وزن «يَسْتَفْعِلُونَ» باقی می‌ماند که مصدرش به درستی «استفعال» بیان شده است. تبدیل «ت» به «ی»

گزینه «۴»: «تُكْرِمَانِ» حذف «يَنَ» ← يُكْرِمُ بر وزن «يُفَعِّلُ» و مصدرش به درستی «افعال» اعلام شده است. تبدیل «ت» به «ی»

(آزاد پزشکی ۸۳)

تمرین ۱: ما هو مصدر «سَلِمَ» من باب استفعال؟

۴) استسلام

۳) استلام

۲) تسلیم

۱) سلیم

گزینه ۴

اگر حروف «سَلِمَ» را به جای حروف «ف + ع + ل» متعلق به باب استفعال قرار دهیم کلمه «استسلام» به دست می‌آید.

تمرین ۲: ما هو مصدر «دَقَّ» من باب «تفعیل»؟

(۱) دَقَّة (۲) دَقِيق (۳) دَقِيقَة (۴) تَدَقِيق (آزاد پزشکی ۸۲)

گزینه ۴

«دَقَّ» دارای دو حرف یکسان است که در هم ادغام شده و تشدید گرفته است. اگر آن دو را از هم جدا کنیم حروف «د + ق + ق + ق» بدست می‌آید. در صورتی که آن حروف را به جای حروف «ف + ع + ل» باب تفعیل قرار دهیم کلمه «تَدَقِيق» به دست می‌آید.

تمرین ۳: مین آئی بَابِ فِعْلِ «یَسْتَوِي»؟

(۱) اِفْتَعَال (۲) اِسْتِفْعَال (۳) تَفَاعُل (۴) مِفَاعَلَة (سراسری هنر ۷۶)

گزینه ۱

فعل «یَسْتَوِي» بر وزن «یَفْتَعِلُ» مضارع باب «افتعال» می‌باشد. توضیحی برای گزینه «۲»: ممکن است به نظر برسد که «یَسْتَوِي» می‌تواند بر وزن «یَسْتَفْعَلُ» نیز باشد اما تعداد حروف «یَسْتَوِي» پنج حرف بوده در حالی که «یَسْتَفْعَلُ» دارای شش حرف می‌باشد پس با یکدیگر متناسب نیستند.

تمرین ۴: «انتصار» مصدر کدام باب است؟

(۱) اِفْتَعَال (۲) اِنْفَعَال (۳) اِفْعَال (۴) اِفْعَالَل (آزاد انسانی ۸۳)

گزینه ۱

همواره فعلها و مصدری که با «اِن» شروع می‌شوند موجب می‌شوند که در انتخاب گزینه مربوط به «انفعال» و یا «افتعال» شک کنیم. اما اگر «اِن» + ت... گردد، باب «افتعال» را انتخاب می‌کنیم. بنابراین «انتصار» بر وزن «افتعال» و حروف اصلی آن «نصر» می‌باشد. تذکر: باب «افتعال» که در گزینه «۴» داده شده است مربوط به رشته انسانی بوده و هر گاه مطرح شده باشد «مثلاً در آزمون دانشگاه آزاد» حتماً جزء گزینه‌های خطا می‌باشد.

۴- عَيْنُ الصَّحِيحِ مِنَ الْحُرُوفِ الزَّائِدَةِ:

(۱) اَسْرَعُوا ← فیه حرفان زائدان
(۲) تُصَدِّقِينَ ← فیه حرف زائد
(۳) يَكْشِفَان ← فیه ثلاثه حروف زائدة
(۴) يَقْتُلُونَ ← فیه حرف زائد (تأییدی)

جعبه‌ی آموزش!

چگونه به سرعت بتوانیم تعداد مروف زائد هر فعل ثلاثی مزیدی را تشخیص دهیم؟

همان گونه که در تعریف فعلهای ثلاثی مزید گفته شد، اینها در اولین صیغه ماضی خودشان دارای «۱» یا «۲» یا «۳» حرف زائد بر حروف اصلی می‌باشند. برای دانستن حروف زائد باید تعداد حروف اولین صیغه ماضی آنها را از عدد «۳» کم کنیم. مثلاً: «کَاتَبَ» چهار حرف دارد که اگر از عدد سه کم کنیم یک حرف زائد باقی می‌ماند. و یا: «يَتَكَاتَبُ» مضارع بوده و باید ماضی آن «تَكَاتَبَ» را در نظر بگیریم که پنج حرفی می‌باشد پس دو حرف زائد دارد. و یا: «يَسْتَعْلَمُونَ» ابتدا ماضی آن «اسْتَعْلَمَ» را یافته و سپس از عدد سه کم می‌کنیم. بنابراین سه حرف زائد دارد. نکته مهم: می‌توانیم با یک روش سریع ذهنی، تعداد حروف زائد را در فعلهای مزید پیدا کنیم. این روش به شرح زیر است: هر فعل مزیدی که مضارع آن با حرکت ضمه «ُ» شروع شود، حتماً اولین صیغه ماضی آن یک حرف زائد دارد مثل: «يُفْعِلُ» - يُفَاعِلُ - يُفَعِّلُ و اگر مضارع آن با ضمه «ُ» شروع نشده باشد حتماً اولین صیغه ماضی آن دو حرف زائد داشته است مثل: «يَفْتَعِلُ» - يَفْتَعِّلُ و... تنها حالتی که فعل ماضی دارای سه حرف زائد می‌باشد نیز مربوط به باب «استفعال» است.

گزینه ۲

«تُصَدِّقِينَ» فعلی است مزید مضارع که با حرکت «ُ» شروع شده است. پس حتماً در اولین صیغه ماضی خودش دارای یک حرف زائد است که به درستی در این گزینه اعلام شده است.

بررسی گزینه‌های نادرست!

گزینه «۱»: «أَسْرَعُوا» یک فعل ماضی است که اگر حروف زائد «وا» را از آخرش حذف کنیم «صیغه اول آن به دست می‌آید «أَسْرَع» و به اشتباه دو حرف زائد برای آن اعلام شده است. «و یا می‌توان گفت مضارع آن با ضمه شروع شده پس فقط می‌تواند یک حرف زائد داشته باشد».

گزینه «۳»: «يَكْشِفَانِ» در ماضی فقط یک حرف زائد دارد «کاشف» بنابراین به غلط سه حرف اعلام شده است «و یا می‌توان گفت چون در مضارع با حرکت ضمه شروع شده پس یک حرف زائد برای آن می‌توان تصور کرد».

گزینه «۴»: «يَقْتُلُونَ» بعد از حذف «ون» به صورت «يَقْتُلُ» دیده می‌شود که فعل ثلاثی مجرد است چون بر وزن (يَقْتُلُ) بوده و شبیه به فعل‌های مزید نمی‌باشد بنابراین هیچ حرف زائدی ندارد و به غلط دارای یک حرف زائد عنوان شده است.

تمرین ۱: ای‌الجواب فیه حرفان زائدان؟ (تألیفی)

(۱) تَجَاهِدِينَ   (۲) تُخْرِجُونَ   (۳) يَنْتَصِرُونَ   (۴) يَسْتَعْلِمَانِ

گزینه ۳

«يَنْتَصِرُونَ» مضارعی است که با حرکت ضمه شروع نشده و متعلق به باب «استفعال» نیز نمی‌باشد بنابراین حتماً «دو حرف زائد» در اولین صیغه ماضی خود دارد. «ماضی آن: انتصر بوده است».

گزینه «۱»: «تجاهدين» مضارع مزیدی است که با حرکت ضمه آغاز شده پس حتماً در اولین صیغه ماضی خود فقط «یک حرف زائد» داشته است.

گزینه «۲»: «تخرجون» دقیقاً مثل توضیحات گزینه «۱» برای این هم صدق می‌کند «ماضی آن اخرج و یک حرف زائد».

گزینه «۴»: «يستعلمان: چون متعلق به باب استفعال است سه حرف زائد دارد».

تمرین ۲: میز الخطأ؟ (تألیفی)

(۱) تَعْلَمُونَ: فعل مجرد ثلاثی و فیه حرف زائد
(۲) أَضَيَّعُ: متکلم وحده من مزید ثلاثی
(۳) انتخاب: من باب افتعال و فیه حرفان زائدان
(۴) عَلَّمْتَنِي: للمخاطبات و فیه حرف زائد

گزینه ۱

فعل «تَعْلَمُونَ» ثلاثی مجرد است و فعلهای ثلاثی مجرد در اولین صیغه ماضی خود هیچ حرف زائدی ندارند. اصولاً حرف زائد متعلق به فعلهای مزید است.

گزینه «۲»: همان طور که می‌دانیم باید هر چه در اول فعل قرار دارد را به «ی» تبدیل کنیم تا به صیغه اول فعل دست پیدا کنیم. پس «أَضَيَّعُ» تبدیل ← يُضَيِّعُ بر وزن «فَعَّلُ» مصدر: تفعیل «می‌باشد بنابراین یک فعل ثلاثی مزید است. از طرفی چون با حرف مضارع «أ» شروع شده است متکلم وحده می‌باشد.

گزینه «۳»: چون در کلمه «انتخاب» «إز + ت...» شده است پس متعلق به باب افتعال می‌باشد و دو حرف زائد نیز برای آن به درستی بیان شده است.

گزینه «۴»: این فعل در آخر خود به ضمیر «تُنَّ» ختم شده است پس «جمع مؤنث مخاطب: للمخاطبات» بوده و اولین صیغه ماضی آن «عَلَّم» نیز فقط یک حرف زائد دارد «تشدید نشان دهنده دو حرف است که در هم ادغام شده‌اند».

موطن آدمی را

بر هیچ نقشه‌ای

نشانی نیست ...

موطن آدمی،

تنها، در قلب کسانی است که دوستش دارند ... !!!

ترجمه از: «احمد شاجلو»

بانک تست فعل از نظر زمان، صیغه، تعداد حروف تشکیل دهنده

- ۱- «سوف ینتشرُ السلامُ اذا .....». عین الصحیح فی المنفی:
(۱) لَمَا ینتشرُ السلامُ اذا ... (۲) لن ینتشرُ السلامُ الا اذا ... (۳) سوف لم ینتشرُ السلامُ اذا ... (۴) سوف لن ینتشرُ السلامُ اذا ... (سراسری تجربی ۸۳)
- ۲- عین الصحیح للفراغ: «کُلُّکم ..... خبر انتصار مقاتلی الاسلام»
(۱) سَمَعْنَا (۲) سَمِعْتُمْ (۳) سَمِعْنَا (۴) سَمِعْتُنَّ (سراسری انسانی ۸۰)
- ۳- عین الصحیح للفراغ: «المسلمون لن ..... للکفَّار بتخریب مسجد الاقصی».
(۱) یسمَحُ (۲) یسمَحُ (۳) یسمحوا (۴) یسمحون (سراسری تجربی ۷۶)
- ۴- ما هو الصحیح للفراغ؟ «انت، یا مریم! ..... صوت المعلم».
(۱) کنتَ تسمعین (۲) کنتَ تسمع (۳) کنتَ قد تسمعین (۴) کنتَ قد سمعتَ (سراسری تجربی ۷۶)
- ۵- «لا» در عبارت «لا تَسُبُّوا النَّاسَ حَتَّى لَا یَسُبُّوکُمْ» به ترتیب کدام نوع است؟
(۱) نهی / نهی (۲) نهی / نفی (۳) نفی / نفی (۴) نفی / نهی (سراسری تجربی مرحله اول ۷۴)
- ۶- فعل مناسب برای عبارت «سَمِعْتُ رَجُلًا ..... عن یوسف» کدام است؟
(۱) تَتَحَدَّثُونَ (۲) یَتَحَدَّثُونَ (۳) یَتَحَدَّثُ (۴) تَتَحَدَّثُ (سراسری ریاضی ۷۲)
- ۷- إِمْلَأُ الْفَرَاغَ عَلَى حَسَبِ مَا جَاءَ بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ: «وصایا الشهداء ..... نُصِبَ أُعْیُنُنَا» «خواهد بود»
(۱) سَتَکُونُ (۲) سَتَکُونُ (۳) سَتَکُونُونَ (۴) سَتَکُونُونَ (آزاد ریاضی ۸۳)
- ۸- کدام گزینه برای عبارت «المجاهدون ..... عن الوطن الاسلامی» مناسب است؟
(۱) یُدَافِعُ (۲) یُدَافِعُونَ (۳) تُدَافِعُ (۴) یُدَافِعُونَ (آزاد پزشکی ۸۳)
- ۹- ما هو المناسب للفراغ؟ «الغنی و الفقر ..... جواهر الرجال».
(۱) تکشفان (۲) یکشفان (۳) تکشیفُ (۴) یکشفُ (آزاد تجربی ۷۹)
- ۱۰- هل لك أصدقاء؟
(۱) نَعَمْ، لی أصدقاء کثیرون (۲) نعم، لنا أصدقاء کثیرون (۳) نَعَمْ، لك أصدقاء کثیرون (۴) نَعَمْ، لكم أصدقاء کثیرون (آزاد انسانی ۷۷)
- ۱۱- «أصْبِحُ» چگونه فعلی است؟
(۱) متکلم وحده از مضارع ثلاثی مجرد (۲) متکلم وحده از مضارع ثلاثی مزید (۳) امر حاضر از باب تفعیل (۴) امر حاضر از ثلاثی مجرد (آزاد انسانی ۷۷)
- ۱۲- هل سافرت فی العطلة الصیفیة؟
(۱) لا نَسَافِرُ فی العطلة الصیفیة (۲) لاسافرت فی العطلة الصیفیة (۳) لم نَسَافِرُ فی العطلة الصیفیة (۴) لا، ما سافرتُ فی العطلة الصیفیة (آزاد ریاضی ۷۶)
- ۱۳- کدام فعل برای عبارت «الاصدقاء الأوفیاء ..... عند الشدائد» مناسب است؟
(۱) تُعرَفُونَ (۲) یُعرفن (۳) تُعرفن (۴) یُعرفون (آزاد پزشکی ۷۶)
- ۱۴- کدام گزینه برای عبارت «اتنن یا ایتها النساء! ..... الی ارض جدیدة» مناسب است؟
(۱) هاجر (۲) هاجرتُ (۳) هاجرتنَّ (۴) هاجرنَّ (آزاد زبان ۷۳)
- ۱۵- کدام گزینه برای عبارت «هنّ معلّّمت مهذّبات ..... التلمیذات» مناسب است؟
(۱) ترشیدن (۲) یرشیدن (۳) یرشد (۴) تُرشیدن (آزاد پزشکی ۷۵)
- ۱۶- کدام فعل برای عبارت «كان الجنود ..... الی المعركة و علی افواههم انشودة حماسیة» مناسب است؟
(۱) تَذهبُ (۲) تَذهبون (۳) یذهبُ (۴) یذهبون (سراسری انسانی ۷۰)
- ۱۷- جمع مذكر غائب ماضی استمراری «ضرب» کدام است؟
(۱) كانوا قد ضربوا (۲) كنتم قد ضربتم (۳) كانوا یضربون (۴) كنتم تضربون (آزاد زبان ۷۰)
- ۱۸- فعل مناسب برای عبارت «مریم و زمیلاتها ..... الی المدرسة» کدام است؟
(۱) تذهبین (۲) یذهبن (۳) تذهبُ (۴) تذهبنَّ (آزاد زبان ۷۰)
- ۱۹- فعل مناسب برای عبارت «أنتم یا ایتها الرجال! ..... الی ارض جدیدة» کدام است؟
(۱) هاجرتم (۲) هاجروا (۳) هاجرا (۴) هاجرتا (آزاد زبان ۷۰)
- ۲۰- کدام گزینه برای عبارت «هم ..... الی ارض جدیدة» مناسب است؟
(۱) هاجرنَّ (۲) هاجر (۳) هاجروا (۴) هاجرتُ (آزاد غیر پزشکی ۷۵)
- ۲۱- «انتصف» از چه بابی است؟
(۱) افتعال (۲) انفعال (۳) افعال (۴) استفعال (آزاد پزشکی ۷۴)
- ۲۲- اولین صیغه ماضی کدام فعل دو حرف زائد دارد؟
(۱) یستویان (۲) یستخرجان (۳) یجاهدون (۴) یعلّمون (آزاد انسانی ۷۲)

پاسخ بانک تست فعل از نظر زمان، صیغه، تعداد حروف تشکیل دهنده

- ۱- گزینه‌ی ۲ اصولاً «لن+ مضارع» مفهوم آن را به آینده منفی تبدیل می‌کند و چون فعل جمله آینده مثبت است «سوفَ ینتشرُ» لذا برای منفی کردن آن از «لن» استفاده کرده‌ایم.
گزینه «۱»: «لم و لمّا» مضارع را به ماضی منفی «ساده یا نقلی» تبدیل می‌کنند.
گزینه «۳»: «سوفَ» ← آینده ولی «لم+ مضارع» ماضی منفی را می‌سازد و آمدن آن دو با هم غلط می‌باشد و مفهومی ندارد.
گزینه «۴»: ترکیب «سوفَ+ لَنْ» در عربی کاربرد ندارد. «سوفَ: برای آینده مثبت» و «لَنْ: برای آینده منفی» می‌آید.
- ۲- گزینه‌ی ۲ ضمیر متصل «کم: للمخاطبین» بیانگر این است که فعل نیز باید در همین صیغه بیاید «سمعتم».
- ۳- گزینه‌ی ۳ چون «المسلمون» در ابتدای جمله جمع است «مبتدا» پس فعل بعد از آن «خبر» نیز باید جمع باشد «یسمعون» و از آن جا که قبل از آن حرف ناصبه «لن» آمده است لذا حرف نون اعراب از آخرش حذف می‌گردد «یسمحو».
- ۴- گزینه‌ی ۱ «یا مریم» و ضمیر «انت» نشان‌دهنده مفرد مؤنث مخاطب است. فعل «کان» در این صیغه تبدیل به «كنت» و «یسمع» تبدیل به «تسمعن» می‌گردد.
تذکری درباره گزینه «۳»: ترکیب «کان+ قد+ مضارع» در عربی وجود ندارد. با ترکیب «کان+ قد+ ماضی» یعنی ماضی بعید اشتباه نشود.
- ۵- گزینه‌ی ۲ اولین حرف «لا» حرف «نهی» یا «ناهی» بوده چون موجب مجزوم شدن فعل مضارع و حذف حرف «ن» اعراب از آخر آن شده است اما دومین حرف «لا» مربوط به «نفی» یا «نافیه» می‌باشد.

نکته: هرگاه «یکی از مروف ناصبه» + «لا» گردد مرف «لا» مرف «نفی» و غیرعامل است و فعل بعدی را منصوب با مرف ناصبه در نظر می‌گیریم.

- ۶- گزینه‌ی ۲ قبل از جای خالی اسم جمع مکسر «رجالاً» آمده که مذکر است «مفرد آن: رجل» بنابراین از «یتحدّثون» بهره می‌گیریم که جمع مذکر غائب است.
تذکر: فعل «تحدّثون» در گزینه «۱» به این دلیل انتخاب نمی‌شود که جمع مذکر «مخاطب» بوده ولی نشانه‌ای از مخاطب در جمله نداریم.
- ۷- گزینه‌ی ۲ چون شروع عبارت با یک اسم جمع مکسر بوده و به غیر انسان دلالت می‌کند «وصایا: مفرد آن ← وصیة» لذا فعل با آن به صورت مفرد مؤنث می‌آید پس «ستکون» قابل قبول می‌باشد.
- ۸- گزینه‌ی ۲ چون قبل از جای خالی اسم جمع مذکر سالم «المجاهدون» به کار رفته لذا از فعل جمع مذکر غائب «یدافعون» استفاده می‌کنیم. (نشانه مخاطب در جمله وجود ندارد).
- ۹- گزینه‌ی ۲ چون قبل از فعل دو اسم «الغنی + الفقر» آمده «یعنی مبتدا مثنی است» لذا فعل نیز در جای خالی مطابق اسامی قبل از خود «مثنی و مذکر غائب» می‌آید «یکشفان».
گزینه «۱»: اگر «تکشفان» را در صیغه «للتغائبین: مثنی و مؤنث غائب» تصور کنیم غلط است چون اسامی قبل از جای خالی مذکر هستند و اگر این فعل را «للمخاطبین: مثنی و مذکر مخاطب» نیز فرض کنیم باز هم غلط است چون علامتی از مخاطب در جمله وجود ندارد.
- ۱۰- گزینه‌ی ۱ هرگاه پرسش از مفرد مذکر مخاطب انجام شود «ک: تو» در پاسخ از ضمیر مفرد متکلم وحده «ی: من» استفاده می‌گردد.
ترجمه صورت سؤال: آیا تو دوستانی داری؟
ترجمه گزینه صحیح: بله من دوستان زیادی دارم.
- ۱۱- گزینه‌ی ۲ گزینه‌های «۳ و ۴»: چون آخر فعل مجزوم نشده است بنابراین نمی‌تواند فعل امر باشد.
از طرفی اگر به جای حرف اول این فعل «أ» از حرف «ب» استفاده کنیم تبدیل به «یُضَيِّعُ» می‌شود که بر وزن «یُفَعِّلُ» مصدر ← «تفعیل» می‌باشد.
- ۱۲- گزینه‌ی ۴ اصولاً پاسخ برای فعل مفرد مذکر مخاطب «للمخاطب» توسط متکلم وحده بیان می‌شود.
ترجمه صورت سؤال: آیا در تعطیلات تابستانی مسافرت کردی؟
ترجمه گزینه صحیح: نه، در تعطیلات تابستانی مسافرت نکردم.
گزینه «۱»: مسافرت نمی‌کنیم!
گزینه «۲»: مسافرت نکردی!
گزینه «۳»: مسافرت نکردیم «نکرده‌ایم»!
هیچکدام نمی‌تواند پاسخ درستی به سؤال مطرح شده باشد.

- ۱۳- گزینه‌ی ۴ چون «الاصدقاء الاوفياء» جمع مکسر و مذکر هستند لذا فعل نیز در جای خالی به صورت جمع مذکر آمده است. گزینه «۱»: چون نشانه‌ای از مخاطب در جمله نداریم لذا از انتخاب فعل جمع مذکر مخاطب «تعرفون» خودداری می‌کنیم.
- ۱۴- گزینه‌ی ۳ وجود ضمیر «انتن»: للمخاطبات» بیانگر انتخاب فعل در همین صیغه «هاجرتن» می‌باشد.
- ۱۵- گزینه‌ی ۲ ضمیر «هنن»: للغائبات» ما را به فعلی که در همین صیغه می‌باشد «یرشدن» راهنمایی می‌کند.
- ۱۶- گزینه‌ی ۴ اگر بین «کان» و «مضارع» فاصله باشد در این صورت «کان» اول جمله به صورت مفرد و «مضارع» در وسط جمله با اسم قبل از خود مطابقت می‌کند. چون «الجنود ← مفردش: جندی» و جمع مکسر و مذکر است بنابراین فعل مضارع به صورت «یذهبون» صحیح می‌باشد.
- تذکر مهم درباره گزینه «۲»: علت این که جمع مذکر مخاطب «تذهبون» را انتخاب نکردیم این است که فعل مخاطب فقط هنگامی در جای خالی پذیرفته می‌شود که نشانه‌ای از مخاطب «ضمایر مخاطب+ منادا...» در جمله باشد که در این جمله وجود ندارد.
- ۱۷- گزینه‌ی ۳ می‌دانیم که برای ساخت ماضی استمراری باید ماضی را به مضارع تبدیل کنیم و به همراه فعل «کان» صرف کنیم. «ضرب ← یضرب» جمع مذکر غائب ← یضربون» و اگر همین صیغه را برای «کان» بیاوریم «کانوا یضربون» به دست می‌آید.
- ۱۸- گزینه‌ی ۲ چون «مریم» و دوستانش «زمیلاتها» جمع مؤنثی را تشکیل می‌دهند لذا در جای خالی از «یذهبن»: جمع مؤنث غائب یا همان للغائبات» بهره می‌بریم. (چون نشانه‌ای از مخاطب در جمله نیست).
- گزینه «۴»: برای انتخاب «تذهبن»: للمخاطبات یا جمع مؤنث مخاطب» نشانه‌ای از مخاطب در جمله نداریم.
- ۱۹- گزینه‌ی ۱ وجود نشانه مخاطب «انتم: للمخاطبین» گویای این است که فعل نیز باید مطابق با همین صیغه «هاجرتم» انتخاب شود.
- ۲۰- گزینه‌ی ۳ ضمیر «هم: للغائبین» موجب انتخاب فعل در همین صیغه «هاجروا» می‌شود.
- ۲۱- گزینه‌ی ۱ همان گونه که گفتیم چون بعد از «ن» حرف «ت» آمده پس این فعل متعلق به باب افتعال است. گزینه «۳»: «افعال» مربوط به عربی عمومی نمی‌باشد.
- ۲۲- گزینه‌ی ۱ یستویان «یستوی ← یفتعل ← مصدر: افتعال» بوده و در اولین صیغه ماضی خودش دارای ۲ حرف زائد می‌باشد «استوی: الف+ ت ← زائد هستند» و یا می‌توان گفت که اگر فعل مضارعی با حرکت «و» شروع نشود دارای ۲ حرف زائد است. (فقط باب استفعال است که سه حرف زائد دارد «گزینه ۲»).

